

LLIURE DESENVOLUPAMENT DE LA PERSONALITAT I DELICTES CONTRA LA VIDA. DUES QÜESTIONS: SUCIDI I AVORTAMENT*

Joan Carles Carbonell Mateu

Resumen.- El reconocimiento constitucional de la dignidad de la persona humana y el libre desarrollo de la personalidad comportan la consecuencia en el ámbito penal de impedir el uso del poder punitivo del Estado respecto de aquellas conductas que no resulten trascendentes para las libertades de los demás. En el trabajo se cuestiona la constitucionalidad de la punición de las conductas relacionadas con el suicidio, donde la libre decisión del sujeto pasivo, en uso de su libertad, carece por completo de relevancia. En el libre desarrollo de la personalidad debe encontrarse, por otra parte, el fundamento de la mayor parte de los casos de justificación que comporta la despenalización parcial del aborto.

1. L'article 10 de la Constitució Espanyola de 1978, relacionat amb els articles 9è. i 1r. de la mateixa norma, configura el marc d'actuació dels poders de l'Estat social i democràtic de Dret.

Efectivament, l'article 9.1 expressa la qualitat de l'Estat de Dret quan afirma que "Els ciutadans i els poders públics resten subjectes a la Constitució i a la resta de l'Ordenament Jurídic", mentre que el 9.2 conté una molt clara referència a l'Estat social: "Correspon als poders públics de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixin o dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social."

Doncs bé, l'article 10.1 suposa una síntesi entre l'Estat liberal i el social quan consagra el que s'ha anomenat Estat democràtic de Dret, les característiques fonamentals del qual recull així: "La dignitat de la persona, els drets inviolables que li són inherents, el lliure desenvolupament de la personalitat, el respecte a la llei i als drets dels altres són fonament de l'ordre polític i de la pau social."

No es tracta de configurar un Liberalisme a l'estil de les Constitucions del XIX, sinó tan sols de situar el ciutadà i l'exercici de la llibertat en l'eix de l'organització estatal. L'Ordenament Jurídic, com a resolutori de conflictes, tant d'atribució com de distribució de béns i interessos, col·loca

(*) Texte de la lliçó inaugural del Curs Acadèmic 1989-90 de la UIB, pronunciada pel autor el dia 6 d'octubre de 1989.

l'exercici de la llibertat pel ciutadà en el punt de mira de l'activitat estatal. En el moment actual del desenvolupament de la Història és necessari recordar que l'exercici de les llibertats implica, lògicament, també la creació de les condicions materials necessàries. Per això, resulta imprescindible cohonestar els aspectes bàsics del Liberalisme i de l'Estat social en l'Estat democràtic de Dret.

En qualsevol cas, l'exaltació de la persona i la llibertat com a eix central comporta la interdicció de la intervenció estatal limitant tot allò que no tingui transcendència davant els altres. Dit d'una altra manera: suposa la limitació de la facultat de prohibir tan sols aquells aspectes de la conducta humana que siguin transcendents, que afectin els altres ciutadans; cosa que, com tindrem ocasió de veure, té una gran importància en l'àmbit del Dret penal: la fonamentació del poder punitiu de l'Estat rau en la tutela d'interessos individuals o supraindividuals que tinguin a veure directament amb l'exercici de les llibertats o, indirectament, amb la remoció dels obstacles i la creació de les condicions per a tal exercici, la qual cosa es farà, també, amb la tutela del que s'han anomenat "interessos difusos" o col·lectius.

El paradigma que "tot allò que no està expressament prohibit està permès i es té dret a fer-ho", conseqüència del principi de legalitat, al qual fa referència l'article 25.1 de la Constitució, ha de ser complementat amb el fet que "tan sols pot estar prohibit allò que resulti transcendent per a les llibertats alienes".

Això significa fonamentar el Dret penal en el principi de llibertat i de tutela, superant concepcions basades en el principi de moralitat o eticitat, segons el qual es tractava d'una eina d'imposició de l'ètica i fins i tot de la ideologia socialment dominant, concepció aquesta incompatible, al meu parer, amb un Estat democràtic de Dret.

Si, en l'ordre constitucional, la tesi aquí defensada mena a una interpretació de tots els drets i llibertats no contradictòria, sinó entesa com a concreció del que es disposa a l'article 10, que es converteix així en el "tipus rector de la interpretació constitucional dels drets i llibertats", en l'ordre penal això determinarà la interpretació dels tipus penals —l'objecte de protecció dels quals són, precisament, eixos drets i llibertats— a la llum del "lliure desenvolupament de la personalitat".

Convé aturar-se, almenys un minut, en la reflexió de si pot o no afirmar-se que són precisament els drets fonamentals i les llibertats públiques l'objecte de protecció dels tipus penals.

Amb la seva tasca de tipificar o, si s'estima més, prohibir conductes i preveure penes com a conseqüència de la verificació d'aquestes, el Dret penal limita i, per tant, desenvolupa drets i llibertats. El Tribunal Constitucional així ho ha entès, almenys quan es preveuen penes privatives de llibertat, i la doctrina majoritària ho ha fet extensiu a la resta de les penes i, en tot cas, a qualsevol tipificació de conductes: aquest ha estat el princi-

pal argument per a defensar l'existència d'una reserva de llei orgànica en matèria penal i la seva cobertura formal a l'article 81.1: "Són lleis orgàniques les relatives al desenvolupament dels drets fonamentals i de les llibertats públiques, les que aproven els Estatuts d'Autonomia i el règim electoral general i les altres previstes per la Constitució."

El terme "desenvolupament" ha de ser entès en un doble sentit: com a protecció i com a limitació. Convé recordar com la Constitució dels Estats Units declara il·legislables alguns drets fonamentals, sobre la base que qualsevol legislació que incideixi sobre drets expressament declarats constitueix necessàriament una limitació externa d'aquests drets.

Doncs bé, si tota legislació punitiva ha de suposar un desenvolupament, en el sentit de limitació, de drets fonamentals, no sembla en absolut excessiu afirmar que és necessari mantenir una proporcionalitat entre la protecció i la limitació dels drets, la qual cosa pot efectivament tenir la significació de reservar el Dret penal, com a última ratio, per a la protecció només de drets fonamentals i llibertats públiques.

Perquè això no suposi una "perversió" de l'ordre polític, atribuint al Tribunal Constitucional unes funcions que corresponen al Legislatiu, o una "interpretació estàtica" de la mateixa Constitució que n'impedeixi l'adaptació als nous fenòmens i valoracions socials, es fa necessari entendre que també poden ser objecte de protecció penal els interessos implícits, necessaris o, fins i tot, simplement convenients per al seu desenvolupament. No es tracta, per tant, que tan sols puguin ser considerats com a béns jurídics protegits els drets fonamentals i les llibertats públiques constitucionalment reconeguts, sinó tan sols que darrera de tot bé jurídic es troba un dret fonamental, una llibertat pública o, almenys, un valor amb rellevància constitucional.

Aquest valor amb rellevància constitucional, tal com s'ha dit abans, ha de ser interpretat d'acord amb el lliure desenvolupament de la personalitat.

La qual cosa té les següents conseqüències penals:

a) Quant a la tutela, és necessari aprofundir en la protecció dels interessos amb rellevància de cara al lliure desenvolupament de la personalitat, tant pel que fa a béns individuals com ara la intimitat, el dret a l'oci, etc., és a dir, atorgar protecció davant les agressions al lliure desenvolupament de la personalitat donant-li, fins i tot, una tutela positiva, com pel que fa a béns de titularitat supraindividual, tutelant les condicions externes i comunitàries que permetin el lliure desenvolupament, com ara el medi ambient, l'urbanisme, l'erari públic que faci possible una correcta redistribució de la riquesa, etc.

b) Quant a la interdicció de la intervenció de l'Estat, resulta necessari limitar el seu poder punitiu donant un sentit material al "principi d'ofensivitat o lesivitat", que deriva així del concepte de bé jurídic i de la seva rellevància constitucional, forçosament tamisada, com s'ha dit, pel lliure

desenvolupament de la personalitat, cosa que fa que no sigui admissible la prohibició de conductes no agressives per al lliure desenvolupament dels altres.

Només així, per altra banda, es dota d'un contingut el principi de lesivitat, que al si d'una concepció valoradora de la norma no tindria, en canvi, cap funció sistemàtica formal.

Tot el que hem dit fins aquí ens permet passar a analitzar quins efectes té el paper que hem donat al lliure desenvolupament de la personalitat en un àmbit concret: el dels delictes contra la vida.

2. La vida, com a objecte de protecció penal, no presenta, en principi, cap problema des del punt de vista del seu reconeixement constitucional: l'article 15 diu de manera taxativa que "tothom té dret a la vida". Malgrat això, podem qüestionar-nos si tota vida, sense cap matisació, és digna, susceptible i necessitada de protecció penal. I, en tot cas, quina és la vida a la qual fa referència l'article 15 de la nostra norma fonamental.

Hem destacat la necessitat d'interpretar tots els drets fonamentals i les llibertats públiques reconegudes a la nostra Constitució d'acord amb criteris derivats del lliure desenvolupament de la personalitat. Es tracta, en fi, de no fer una interpretació contradictòria, en aquest cas entre vida i llibertat, sinó de considerar que aquests dos valors s'integren mútuament, de manera que no puguin aparèixer com a contraposats: la llibertat és, no oblidem la vigència de l'article 1r. de la Constitució, valor superior de l'Ordenament Jurídic i la dignitat de la persona, fonament de l'ordre polític i de la pau social.

Una interpretació integradora de vida i llibertat, i, per tant, una interpretació de l'article 15 a la llum del lliure desenvolupament de la personalitat, obliga a considerar que només la vida lliurement desitjada pel seu titular pot merèixer el qualificatiu de bé jurídic protegit. En altres paraules: la vida és un dret, no un deure i, com ha reconegut la Sentència del Tribunal Constitucional d'11 d'abril de 1985, no existeixen drets absoluts.

Per tant, objecte de protecció dels delictes recollits al Títol VIIIè. del Llibre II del Codi Penal —almenys en els seus dos primers capítols— és la vida lliurement desitjada pel seu titular. Això significa que només les conductes atemptatòries contra aquest bé jurídic poden ser considerades típiques. En canvi, les conductes que en absolut atempten contra la vida lliurement desitjada hauran de ser considerades atípiques per manca de lesivitat contra un bé jurídic o, si s'estima més, no seran objectivament imputables perquè no afecten el fi de protecció de la norma.

La qüestió que ara volem plantejar és la següent: davant la decisió lliurement adoptada per un ésser absolutament sa des del punt de vista psíquic i sense pressions alienes de cap tipus de posar fi a la seva vida, és legítima la intervenció de l'Estat castigant tots els qui tinguin qualche intervenció en el fet del suïcidi? ¿Com s'ha d'interpretar l'article 409 del Codi Penal espanyol quan afirma que "qui auxiliï o indueixi un altre per-

què se suïcidi serà castigat amb la pena de presó major —de 6 anys i un dia fins a 12 anys de privació de llibertat—; i si l'auxiliés fins al punt d'executar ell mateix la mort serà castigat amb la pena de reclusió menor —de 12 anys i un dia fins a 20 anys"?

Convé advertir que aquesta darrera pena és exactament la mateixa que preveu l'article 407 per a l'homicidi; en altres paraules, hi ha una absoluta equiparació entre les conductes d'homicidi, "d'execució del suïcidi aliè" i fins i tot d'eutanàsia sense o contra el consentiment del subjecte passiu, tema aquest darrer en el qual no entrarem de moment.

Aquesta equiparació es fa sobre la base de no atorgar gens d'importància a la voluntat del titular de la vida. S'ha dit que, no obstant això, l'article 409 compleix certa funció de privilegi, en la mesura en què, com que és llei especial, s'aplica amb caràcter preferent davant el parricidi o l'assassinat, delictes que preveuen una pena superior. Ja fa molts d'anys que aquesta argumentació ha estat rebutjada, per tal com en les conductes relacionades amb el suïcidi, i de manera específica en l'eutanàsia consentida i sol·licitada, no es produeix el major reprotxe o, si s'estima més, desvalor de l'acció, que es dóna en el parricidi i l'assassinat i que "justifica", entre cometes, perquè al meu parer no hi ha cap justificació per a castigar més durament aquestes conductes des del punt de vista d'un Dret penal amb la tasca de tutelar béns jurídics, la major pena d'aquestes figures.

Així doncs, l'article 409 del Codi Penal no atorga cap tipus de rellevància a l'article 10 de la Constitució, al lliure desenvolupament de la personalitat, i resta ancorat en una concepció de la vida diferent de la constitucional.

Podem, en aquest punt, fer, almenys, dos plantejaments que ens han de conduir a qüestionar-nos la constitucionalitat de la vigent redacció de l'article 409 del Codi Penal espanyol. I el tema és important, en la mesura que afecta quasi tots els supòsits d'eutanàsia sol·licitada, i en tot cas nega el reconeixement d'un dret a triar el moment i la manera en què es desitja morir.

Des d'un plantejament mínim, es pot dir que l'equiparació entre homicidi-suïcidi i homicidi simple suposa una absoluta ignorància de la llibertat i la dignitat de la persona com a valors, i és contrària al principi de proporcionalitat, en la mesura en què parifica dues, si no tres, conductes que són absolutament diferents i que mereixen un tractament diferenciat: l'homicidi simple, l'eutanàsia sense o fins i tot contra la voluntat del subjecte passiu i l'execució del suïcidi aliè, dins del qual es trobaria l'eutanàsia a petició del subjecte passiu.

Tal equiparació de conductes converteix en inconstitucional l'últim incís de l'article 409 del Codi Penal. Podria pensar-se que tal declaració no impediria de situar les conductes en el primer incís, és a dir, en l'auxili no executiu al suïcidi, però tal pensament esdevé incorrecte des del moment en què això suposaria forçar la lletra de la llei i, a més, parificar de nou

dues conductes diferents: l'auxili no executiu i l'execució. En conseqüència, i tenint en compte que seria absolutament rebutjable el fet que estigués tipificat l'auxili i l'execució fos atípica, s'ha d'arribar a les següents conclusions:

- l'equiparació entre l'homicidi simple i l'execució del suïcidi aliè converteix en inconstitucional el darrer incís de l'article 409 del Codi Penal;
- la inconstitucionalitat d'aquest arrossegament en cascada la de tot l'article.

Certament, aquest plantejament mínim basat en el principi de proporcionalitat suposa la inconstitucionalitat de l'actual redacció de l'article 409 del Codi Penal espanyol, però no impedeix que, modificant-se les penes i diferenciant-les de les de l'homicidi, es continuï tipificant les conductes relacionades amb el suïcidi i negant, per tant, el dret a morir i a triar el moment i la manera, tal com demanava Jiménez de Asúa ja fa seixanta anys.

És hora, doncs, d'acudir al plantejament màxim i recordar que hem començat aquesta lliçó fent referència al fet que l'Estat només pot, des de la seva condició de democràtic, prohibir aquelles conductes atemptatòries contra el lliure desenvolupament de la personalitat aliena. És tasca seva, en canvi, prendre en consideració el lliure desenvolupament del subjecte passiu. Només des de posicions eticistes i moralistes té explicació el puniment de les conductes relacionades amb el suïcidi.

Si la funció del Dret penal és tutelar la vida constitucionalment reconeguda, i hem vist que aquesta és precisament la lliurement desitjada pel seu titular, quan aquest desig no existeixi, sinó que sigui contrari, el Dret penal no pot intervenir. Des d'aquest punt de vista, s'ha de dir que existeix una contradicció entre les valoracions constitucionals i les del Codi Penal i que el bé jurídic atribuït a l'article 409 d'aquest cos legal no té reconeixement constitucional.

Tot això condueix a la interdicció de la intervenció de l'Estat prohibint unes conductes desitjades pel subjecte passiu –la seva pròpia i les de col·laboració i fins i tot inducció– que, per criteris d'accessorietat no ja tècnica però sí material i valorativo-constitucional, haurien de ser considerades penalment irrellevants.

3. També en el marc dels delictes contra la vida, si bé, en aquest cas, contra la vida en formació, té un paper decisiu el lliure desenvolupament de la personalitat. En el cas de l'avortament, el que ara analitzarem és la tasca limitadora de la punició, que fa que, malgrat que l'Ordenament Jurídic conservi el seu interès en la protecció d'un bé jurídic que, en tot cas –i no entrarem ara en discussions respecte d'aquest tema– ha estat considerat digne, necessitat i susceptible de protecció penal, la lesió de la vida en formació o, si s'estima més, pre-natal, no sigui antijurídica.

Tal bé jurídic ha estat enquadrat, tot i que la qüestió no és pacífica, pel Tribunal Constitucional a l'article 15 de la norma fonamental; dintre, doncs, del dret a la vida, allò que converteix el nasciturus en el subjecte

passiu del delicte; qüestió aquesta tampoc pacífica en la doctrina, si bé he de donar, en aquest cas, la meua conformitat amb ambdues opinions.

De tota manera, al que ens referirem és a la fonamentació dels diferents supòsits de despenalització parcial de la interrupció voluntària de l'embaràs, prevists a l'article 417 bis del Codi Penal, segons el qual "no serà punible l'avortament practicat per un metge, o sota la seva direcció en centre o establiment sanitari, públic o privat, acreditat i amb consentiment exprés de la dona embarassada, si hi concorre alguna de les circumstàncies següents:", circumstàncies que després analitzarem.

Convé dir que en el Dret comparat existeixen dues maneres de regular la despenalització parcial de l'avortament —deixant de banda les dues posicions extremes de considerar que mai no es pot avortar o que sempre deu ser lícit fer-ho—: l'anomenat criteri del termini i el de les indicacions. D'acord amb el primer, no serà punible qualsevol avortament practicat durant les dotze primeres setmanes de l'embaràs; d'acord amb el segon, que és el recollit pel Codi Penal espanyol, l'avortament és lícit si hi concorre alguna de les circumstàncies previstes.

No veig cap inconvenient a considerar que tant el primer com el segon dels criteris responen al mateix fonament: som davant un conflicte d'interessos que la llei resol, en uns casos —quan considera punible l'avortament— a favor del valor vida en formació o pre-natal, i en els altres —quan justifica la conducta— a favor o bé de la vida i la integritat de la dona o, sobretot, del seu dret al lliure desenvolupament de la personalitat. Convé dir que, només en seu de justificació, és a dir, de conflicte d'interessos, es pot reconèixer un autèntic dret a l'avortament i, conseqüentment, la licitud de totes les conductes de participació en aquest.

Passem ara a analitzar, una per una, les diferents indicacions previstes per l'article 417 bis del Codi Penal espanyol i quin pot ser el seu fonament.

L'erròniament anomenada "indicació mèdica o terapèutica" és la prevista al número 1r.: "Que sigui necessari per a evitar un greu perill per a la vida o salut física o psíquica de l'embarassada i així consti en un dictamen emès amb anterioritat a la intervenció per un metge de l'especialitat corresponent, diferent d'aquell qui practiqui o dirigeixi l'avortament. En cas d'urgència per risc vital per a la gestant, podrà prescindir-se del dictamen i del consentiment exprés."

No hem d'aturar-nos massa en aquesta indicació, atès que la seva fonamentació és clara: hi ha un conflicte d'interessos entre la vida i la salut de l'embarassada i la vida pre-natal o en formació, que ha de cedir davant d'aquella per expressa disposició legal.

Les altres dues indicacions troben el seu fonament en el lliure desenvolupament de la personalitat de l'embarassada, que entra en conflicte amb la vida pre-natal.

En efecte, el número 2n. de l'article 417 bis fa referència a l'errònia-

ment anomenada "indicació ètica o criminològica": "Que l'embaràs sigui conseqüència d'un fet constitutiu del delict de violació de l'article 429, sempre que l'avortament es practiqui dintre de les dotze primeres setmanes de gestació i que l'esmentat fet hagi estat denunciat."

Sobre el fonament d'aquesta indicació s'ha pronunciat expressament el Tribunal Constitucional, en Sentència d'11 d'abril de 1985: "Obligar-la (sense esmentar, la dona) a suportar les conseqüències d'un acte de tal naturalesa és manifestament inexigible; la dignitat de la dona exclou que pugui considerar-se com a simple instrument, i el consentiment necessari per a assumir qualsevol compromís o obligació cobra especial relleu en aquest cas davant un fet de tanta transcendència com el de donar vida a un nou ésser; vida que afectarà profundament la seva en tots els sentits."

Aquesta inexigibilitat a la qual fa referència el Tribunal Constitucional, convé aclarir-ho, no significa que la conducta correcta sigui la de la continuïtat de l'embaràs, sinó precisament que aquest valor ha de cedir davant la superior consideració que per a l'Ordenament Jurídic té la dignitat de la dona, és a dir, el lliure desenvolupament de la seva personalitat. Si l'Ordenament Jurídic hagués optat per obligar la dona a continuar el seu embaràs —malgrat que tal continuïtat és positivament valorada—, hauria ignorat el superior valor que té el lliure desenvolupament de la personalitat i la dignitat de la persona humana, així com que l'home —en aquest cas i de moment, específicament la dona— és un fi en si mateix, i de cap manera no pot ser considerat, com ja va dir Kant, un simple mitjà o instrument.

La vida, per altra banda, és un fenomen biològic en contínua mutació i que mereix una valoració diferent en cadascun dels seus estadis. Així, durant les dotze primeres setmanes de l'embaràs, és a dir, abans dels primers batecs del cor i de senyals vitals en el cervell mitjançant l'electroencefalograma, l'Ordenament li atorga un valor menor que el que mereix el lliure desenvolupament de la personalitat i la dignitat de la dona embarassada en cas de violació. Criticable és que el Codi Penal no hagi fet extensiu el criteri als embarassos procedents d'altres agressions a la llibertat sexual de la dona.

L'erròniament anomenada "indicació eugenèsica" és prevista al nombre 3r. de l'article 417 bis: "Que es presumeixi que el fetus haurà de néixer amb greus tares físiques o psíquiques, sempre que l'avortament es practiqui dintre de les vint-i-dues primeres setmanes de gestació, i que el dictamen, expressat amb anterioritat a la pràctica de l'avortament, sigui emès per dos especialistes de centre o establiment sanitari públic o privat, acreditat a l'efecte i diferents d'aquell qui practiqui o dirigeixi l'avortament."

Un sector de la doctrina penal espanyola ha cregut veure en aquesta indicació un vertader caràcter eugenèsic, fins al punt d'afirmar que existeix un interès estatal a impedir el naixement d'aquests éssers. Sense arribar a l'extrem de parlar d'"éssers mancats de valor vital", sí que s'ha

afirmat que les conviccions socials fan que aquestes vides siguin menys considerades com a dignes de protecció penal. L'Estat Social de Dret, s'ha dit per altra banda, té el deure de preocupar-se que tan sols neixin aquells éssers als quals pot assegurar unes mínimes condicions de benestar, ja que resulta més solidari garantir els drets dels qui naixeran que el simple dret a néixer.

L'argumentació sembla descansar en el fet que el valor atorgat a la "qualitat de vida" és superior al de la vida mateixa. No obstant això, el mateix autor Sr. Díez Ripollés, atorga a la comunitat el caràcter de subjecte passiu i, per tant, titular dels interessos protegits pel delictes d'avortament. Resulta, al meu parer, molt difícil d'acceptar que els paràmetres amb els quals es regeixi la comunitat siguin només els dels interessos del nasciturus, que, per definició, es desconeixen.

Per altra banda, tota l'argumentació conduiria inexorablement a l'avortament eugenèsic obligatori. No resulta en absolut convincent l'afirmació que la voluntat de l'embarassada "decanta la balança cap a un costat o l'altre", com si fos un interès més. La voluntat de l'embarassada és la dada absolutament decisiva, ja que aquesta és precisament la que té el dret, mai el deure, d'avortar si així ho decideix lliurement. No es tracta, doncs, que la vida pre-natal no tingui tant de valor com en el cas que les tares no existissin, sinó que es produeix un conflicte major amb el dret al lliure desenvolupament de la dona, per a la qual continuar l'embaràs pot suposar un trauma molt greu. Parir i assumir una maternitat en aquestes condicions és evidentment un fet que ha de tenir una influència molt greu en la seva vida. És natural que l'Ordenament Jurídic, en consideració al valor superior que té el lliure desenvolupament de la seva personalitat, doni a l'embarassada la possibilitat legal de triar si vol o no assumir una tasca evidentment no desitjada i que la natura, desventuradament, li ha encomanat.

Això no significa que el Dret no valori molt positivament el naixement d'aquestes criatures i la decisió, per tant, de la mare de parir-les; és, senzillament, que no considera ajustat a la superior valoració que li mereix el lliure desenvolupament de la personalitat de la dona i la seva dignitat com a persona obligar-la a continuar l'embaràs; almenys, durant les primeres vint-i-dues setmanes, és a dir, abans del començament d'una certa viabilitat extrauterina.

El mateix fonament tindria, en cas que el legislador democràtic es decidís a introduir-la, l'erròniament anomenada "indicació econòmica o social" que preveuen els Codis Penals d'altres països, com ara la República Federal d'Alemanya, que permet l'avortament en el cas que el naixement hagi de suposar un crebrant molt greu de la situació econòmica o social de la mare o els altres components de la família, així com la solució del termini que, com hem dit abans, permet qualsevol avortament practicat durant les dotze primeres setmanes de l'embaràs: aquí l'Ordenament, en cas que

s'introduís, atorgaria al lliure desenvolupament de la dona un valor superior al de la vida pre-natal de menys de dotze setmanes, en tot cas. Certament, aquesta solució té l'inconvenient de la generalització i l'avantatge de no posar en mans dels professionals de la medicina una decisió de tanta transcendència i que, de vegades, resulta contrària a la seva tasca habitual. En tot cas és, sense cap dubte, un criteri molt més segur i, per tant, més just.

No vull acabar aquesta referència a l'avortament sense unes paraules dedicades a la qüestió de l'objecció de consciència del metge quan aquest és funcionari públic i la seva actuació resulta necessària per a fer efectiu el dret a l'avortament de la dona. Convé dir que el conflicte només es produirà en casos molt extrems: quan no sigui possible recórrer a un altre metge que estigui en condicions reals de practicar l'avortament. Crec que, en aquest cas extrem, el dret al lliure desenvolupament de la personalitat del metge ha de cedir davant el de la dona, cosa que demostra que no som tampoc davant d'un dret absolut, sinó davant d'un dret que troba els seus límits en els drets dels altres.

Aquests límits, per cert, no són tan clars en altres àmbits de l'objecció de consciència, com per exemple el de l'objecció a complir el servei militar o, fins i tot, la prestació social substitutòria, perquè aquí no hi ha col·lisió entre dos béns individuals, sinó entre un i un deure genèric a contribuir als interessos estatals, que, en molts de casos, hauran de cedir, precisament davant del superior valor del lliure desenvolupament de la personalitat.

4. Recordem que aquest és el valor superior de l'Ordenament Jurídic, fonament de l'ordre polític i de la pau social, i ha d'incidir en el Dret penal, com a

- a) criteri d'interpretació de les normes i de selecció dels béns jurídics objecte de protecció,
- b) fonamentació de certes causes de justificació com a interès per ponderar, i
- c) valor per tutelar, fins i tot positivament i directa.

Per a acabar aquesta intervenció, només manca fer públic el meu desig que la consideració de la llibertat i la dignitat personals siguin no sols els fonaments últims de l'ordre jurídic, sinó també i sobretot la nostra norma de comportament com a ciutadans i com a universitaris.